

Nr 311.

Herr Flyg m. fl., *angående statskyrkans avskaffande m. m.*

I motion nr 362 år 1930 i andra kammaren föreslogo undertecknade att riksdagen måtte besluta i skrivelse till regeringen anhålla om verkställande av en allmän utredning om och för riksdagen framlägga förslag rörande:

- a) kyrkans skiljande från staten,
- b) skolans fullständiga skiljande från kyrkan och överförande av skolans förvaltning under den borgerliga kommunen, samt
- c) sådan ändring av gällande "undervisningsplan för rikets skolor", att ämnet kristendomskunskap utgår och ersättes med utvidgad undervisning på de elementära kunskapernas område.

I enlighet med andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 4 avslogs denna vår motion. Andra kammarens första tillfälliga utskott förklarade att utskottet "icke finner skäl föreligga att nu och på grund av den i motionen angivna motiveringen förorda en utredning i ärendet". Utskottet ansåg vidare att man borde "avvakta de förslag, som kunna bli en följd av det betänkande, som religionsfrihetssakkunniga avgåvo 1927, till vilket 1929 års kyrkomöte gav sin principiella anslutning".

Vid frågans behandling i kammaren uppstod en långvarig och på visst sätt även intressant diskussion. Det visade sig att meningarna gingo mycket isär, ej blott mellan de olika partigrupperna utan även inom dessa. Särskilt den socialdemokratiska gruppen visade sig sakna även i denna fråga en enhetlig uppfattning. Utskottets talesman betonade att han gått med på utskottets avstyrkande utlåtande dels på grund av motionens motivering och dels på grund av att riksdagen "icke nu" borde göra någon utredning utan avvakta "huruvida Kungl. Maj:t ämnar komma med någon proposition" med anledning av religionsfrihetssakkunnigas betänkande av år 1927. Även herr Thomson företrädde en liknande uppfattning. Trots att han ansåg ovan nämnda betänkande vittna "om en diffus och oklar uppfattning om den s. k. statskyrkan" ansåg han att man borde avvakta, om det kommer något acceptabelt förslag. Då det nu gått två år sedan denna med "icke nu" motiverade ståndpunkt intogs, förefaller det som detta motiv icke längre borde kunna anföras såsom argument mot utredning i frågan.

Herr Engberg konstaterade i samma debatt att Sverige icke har någon statskyrka utan "ett förstatligat religionsväsen". Gustav Vasa hade på sin tid avskaffat "svenska kyrkan" och i stället inrättat "kyrkoväsendet". Herr Engbergs linje var att vi "till att börja med" skulle "avskaffa biskoparna och

införa en kyrklig överstyrelse med en generaldirektör''. Vidare skulle prästvalen avskaffas och prästerna tillsättas ''såsom övriga ämbetsmän''. Huruvida denna herr Engbergs ståndpunkt står i överensstämmelse med den av honom själv citerade socialdemokratiska programpunkten: ''Statskyrkan avskaffas, av kyrkan disponerad egendom stannar i samhällets ägo'', är givetvis en fråga för sig.

Mot den Engbergska ståndpunkten uppträdde bl. a. herr Pehrsson i Göteborg. Bägge herrarna citerade professor Hjärne såsom auktoritet för respektive ståndpunkter. I debattens slut framträdde herr Forssell och konstaterade att den svenska kyrkan var en ''kommunalkyrka''. Det synes som om dessa axplock ur debatten skulle motivera påståendet att riksdagen själv skulle vara i behov av att en grundlig utredning i frågan företogs. Under alla förhållanden framgår att den väckta frågan ingalunda är tillfredsställande löst utan att strävandena till en förnuftig lösning måste fortsättas.

Till vad i tidigare av den kommunistiska gruppen i frågan väckta motioner anförts, kan följande synpunkter anföras:

Rörande dispositionen av kyrkans egendomar i fastigheter, fonder och andra tillgångar kan näppeligen någon tvekan uppstå då bandet mellan staten och kyrkan en gång upplöses. Uppgifterna över den ecklesiastika fasta egendomens omfattning, arealer, taxeringsvärden och antal fastighetsenheter äro något olika. Statistisk årsbok år 1931 uppger de ecklesiastika boställenas skogar år 1875 till 299,595 hektar, varefter arealen till och med år 1929 har ökat till 371,213 hektar, alltså en ganska avsevärd ökning beroende på nyare och noggrannare uppgifter. Enligt samma källa äro de ecklesiastika skogarna år 1930 upptagna till ett taxeringsvärde av 54,932,700 kronor, det sålda virket från samma skogar redovisas med 638,807 kubikmeter och de genom reviren inflytande inkomsterna till kyrkofonden med 5,607,900 kronor. (Sid. 109 och 111.) Ej mindre än 75 % av dessa skogar bestå av produktiv skogsmark. Förvaltningen ombesörjes av domämförvaltningen, som dock ej ''ens tillnärmelsevis får täckt sina kostnader för förvaltningen''. (Socialiseringsnämndens utredning om domänverket, sid. 127.) Sälunda har Domämförvaltningen år 1928 på denna förvaltning beräknat en ren förlust av 630,000 kronor, en summa som alltså utgör ett *Domämfondens tillskott till kyrkan*.

De kyrkliga egendomarnas tillkomst, varmed också frågan om äganderätten oftast ganska nära sammanhänger, går långt tillbaka i historien. Äganderätten är därigenom t. o. m. juridiskt ytterst oklar. 1927 års prästlöneregleringssakkunniga ha i sitt den 30 juni 1931 avgivna betänkande ur de länsvis år 1904 påbörjade och 1929 fullbordade officiella redogörelserna för de ecklesiastika boställena, gjort en sammanställning rörande tillkomsten av dessa egendomar vad beträffar sju län. Enligt denna sammanställning skulle kronan ha direkt anslagit till kyrkan 102 boställen, av fondmedel skulle ha inköpts 21 stycken och de av församlingarna anskaffade eller av enskilda donerade utgöra 253

stycken. De sakkunniga antaga att ytterligare 59 stycken "sannolikt" tillkommit på samma sätt och slutligen äro 241 "av hittills outrett ursprung".

Man förstår härav huru ytterligt oklara äganderättsförhållandena till kyrkojordarna äro. Med stöd härav har socialiseringsnämnden föreslagit, "att den ecklesiastika fasta egendomen uttryckligen förklaras vara *statsegendom*". I den mån församling kan uppvisa laga fång å ecklesiastik jord skulle den givetvis förbli i församlingens ägo, liksom prästgårdar med tomt och trädgård samt kyrka och kyrkogård. (Socialiseringsnämndens betänkande sid. 173—174.)

Den av socialiseringsnämnden intagna ståndpunkten i äganderätsfrågan biträdades principiellt av Kammarkollegium i ett av regeringen infordrat yttrande, avgivet den 27 november 1931, och till vilket även statskontoret anslutit sig. Kollegium bekräftar i sitt yttrande att kyrkans ekonomiska och administrativa frågor alltsedan reformationen kontrollerats av statsmakterna, men att kyrkans myndigheter alltid åtnjutit självstyrelse i andliga frågor samt opponerar sig kraftigt mot att föreliggande förslag av 1929 års sakkunnige av innebörd att avkoppla statens befogenheter härutinnan och lägga kyrkans egendomar under rent kyrklig förvaltning med domkapiteln som högsta myndigheter. Då de sakkunniga därvid synas ha tagit finska statskyrkan till föredöme faller kollegium därom följande omdöme: "Den finska kyrkan är på grund av speciella förhållanden en fullt utbildad korporation, ett juridiskt samfund med egen beskattningsrätt, med rätt att mottaga gåvor och testamenter samt att höra och svara i rättegång. Så är icke fallet i Sverige, där enligt 1686 års kyrkolag den kyrkliga verksamhetens uppehållande är en plikt och uppgift för staten. Om ett införande av den finska ordningen åsyftas, synes den riktiga behandlingsordningen vara att kyrkan först i grundlagsväg konstitueras såsom ett rättsligt samfund med pastoraten och församlingarna såsom underavdelningar." Den ekonomiska sidan av saken beröres ytterligare av kollegium då det anför: "De sakkunnigas förslag innebär, att på pastoraten under kontroll av endast kyrkliga myndigheter överflytta ett fastighetsbestånd, delvis av kronoanslags natur, med ett värde av inemot 200 miljoner kronor, samt i huvudsak rätten till avkastningen av kyrkofonden, 55 miljoner kronor och det ingående anslaget å omkring 5 miljoner årligen."

Av vad vi här anfört följer att statskyrkan står och faller med äganderätten till dess världsliga egendomar. Redan vid reformationen var prästerskapet så fördomsfritt att de luterska prästerna mycket gärna övertogo de prästerliga boställena, som sedan länge ägts av deras katolska kolleger, sedan dock Gustav Vasa indragit alla klostrens och kanikernas gods och hemman. Och på dessa påvekyrkans gods har det luterska prästerskapet ständigt till en del vegeterat. Ett faktum är att kyrkan ännu i dag innehar en stor mängd egendomar, som redan under medeltiden hamnat i påvekyrkans händer som bot för begångna förbrytelser, som lösen för själarnas frälsning efter döden, som ersättning för de katolska prästernas förböner för de avlidnas själar eller

som gåvor till kloster och klosterbröder. Kyrkan har alltid strävat att föröka sina rikedomar. Till Västerås riksdag 1527 skrev Gustav Vasa att präster, munkar, kyrkor och kloster ägde två tredjedelar av alla gods och hemman i riket, medan kronan och ridderskapet samt troligen skattebönderna endast ägde en tredjedel. Gustav Vasas "kyrkoplundring" inbringade till kronan 20,000 hemman, och av dessa skulle 13,000 ha tagits från klostren och "de andelige". (Boëthius: Svenska hemman, sid. 117, andra delen.) Lantkyrkornas och prästerskapets enskilda egendomar samt "prästebol" och "klockarebol" lämnades oberörda av denna reduktion. I en senare tid har Forssell beräknat att 13,700 kyrkofastigheter, däribland 6,300 kyrko- och prästhemman indrogos till kronan. Av dessa behöll Gustav Vasa själv en stor del för egen räkning, vilka under namn av "arv och egne hemman", inskrevos i jordeböckerna, men sedermera disponerades för kronans räkning.

Med vad ovan anförts synes mycket av vad som var föremål för debatt vid kammarens behandling av motion nr 362 år 1930 blivit belyst. Klart framgår att dessa förhållanden icke kunna få bestå medan riksdagen nöjer sig med att vänta på ett eventuellt ingripande av regeringen. Därtill kommer, att det i en tid som vår då nya, såväl direkta som indirekta skatter läggas på folket, detta har större rätt än tidigare att kräva befrielse från kyrkoskatten. Den enskilde individen behöver ej längre anlita prästen vare sig till dop, konfirmation eller begravning. Prästerna av högre eller lägre grad, dessa folket påtvingade obehövlige tjänstemän, böra försörjas av dem som har behov av deras själavård. De stora summor som årligen tvångsutdebiteras till kyrkliga ändamål böra användas till nyttiga ändamål, till de fattigas materiella stöd-jande eller stanna hos den skattebetalande.

Av dessa skäl ha vi ånyo framfört vår motion. Tillmötesgående vissa i förut nämnda debatt framförda önskemål får vi härmed föreslå,

att riksdagen besluter att i skrivelse till regeringen anhålla om verkställandet av en skyndsam allsidig utredning om och för riksdagen framlägga förslag rörande:

- a) statskyrkans avskaffande,
- b) kyrkofondens och de kyrkliga egendomarnas fullständiga och oberoende disponering av staten.

Stockholm den 22 januari 1932.

Nils Flyg.

K. Kilbom.

Edoff Andersson.

Aug. Spångberg.

Victor Herou.

Verner Karlsson.

O. Öhman.

J. P. Dahlén.